

МУЗЕЙ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ – СЕРЕДОВИЩЕ АКТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

*Наталія Михайлівна Топчій,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Анотація. У публікації проаналізовано і узагальнено теоретичний і практичний досвід шкільного музейництва та уведення музейного компонента у процес виховання і навчання молодших школярів.

Ключові слова: шкільне музейництво, шкільний музей, музейна комунікація, музейне середовище, виховання, молодші школярі.

Abstract. The article reveals the general principles of the functioning of school museums and other forms of museum communication in general educational institutions and determine their educational value for the initial level of education.

Key words: school museum management, school museum, museum communication, the museum environment, upbringing, younger pupils.

MUSEUM IN EDUCATION – ENVIRONMENT OF ACTIVE PEDAGOGY

Nataliia Mykhailivna Topchii

Останнім часом педагогічна наука активно розвивається, відбувається постійний пошук таких форм, методів і засобів виховання і навчання учнів, починаючи з молодшого шкільного віку, які втілюють кращі надбання цивілізації. Найбільш прогресивні педагоги дедалі більше цілеспрямовано використовують у навчально-виховному процесі потенціал різних культурно-освітніх осередків, наприклад, музеїв, що сприяє розширенню світогляду дитини, збагаченню її внутрішнього світу, вихованню любові до рідного краю, поваги до свого народу, розвитку естетичних смаків, відповідального, гуманного ставлення до природи тощо й у цілому підвищує якість процесу і результатів освіти.

Важливе значення у цьому сенсі має перспективний напрям сучасної педагогічної галузі – музейна педагогіка. Багато вчителів в

своїй професійній діяльності звертаються до використання музейного компоненту з метою формування ціннісних орієнтацій школярів, розвитку їх творчих здібностей, усебічного виховання та розвитку.

Музейна педагогіка передбачає проведення занять з різних навчальних предметів у музеї, зокрема шкільному, тобто такому, що функціонує в закладі освіти, або ж використання музейних експонатів безпосередньо на уроці поза музейним середовищем. Тобто, музейна педагогіка функціонує тоді коли існує взаємозв'язок освітнього простору з музеєм чи музейним предметом.

Музей у закладі освіти є осередком активної педагогіки. Це унікальне середовище формує почуття причетності й поваги до минулого, викликає емоційно-оціночні судження та ціннісні ставлення. Цінні експонати дають можливість безпосередньо доторкнутися до навчального матеріалу, а це, безумовно, впливає на активізацію пізнавальної діяльності учнів. Використання шкільного музею в навчально-виховному процесі активно сприяє процесу особистісного зростання школяра, формуванню нового способу мислення та мотивації навчальної діяльності, що відповідає сучасним тенденціям особистісно орієнтованої освіти.

Основоположні ідеї музейної педагогіки пов'язані з іменами: Г. Кершентейнера, А. Ліхтварка, А. Рейчвейна. Вивчення питань історії культурно-освітньої діяльності музеїв, методів взаємодії з різними категоріями музейної аудиторії, шляхів співпраці музеїв і закладів освіти займаються музейні педагоги за кордоном (О. Ванслова, Г. Гільмутдінова, І. Коссова, Л. Краснокутська, Г. Ломунова, О. Мельникова, А. Морозова, Б. Столяров, С. Троянська, Л. Шляхтіна, М. Юхневич) та в Україні (І. Вайнберг, Л. Вітенко, К. Гавловська, Л. Гайда, О. Караманов, Н. Отрох, Д. Щербак та інші автори).

Вивчення можливостей шкільних музеїв у вихованні підростаючих поколінь започатковано наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття в працях учених-педагогів та музейних діячів: М. Бартрама, А. Гусєва, О. Зеленка, Н. Хітькова, Ф. Шміта та інших авторів, які здійснили спробу з'ясувати основні питання функціонування шкільних музеїв у педагогічному процесі. Питаннями педагогічної діяльності на базі шкільних музеїв та інших музейних осередків у закладах освіти займаються: О. Ванслова, Л. Вітенко, К. Гавловська, Л. Гайда, О. Караманов, Б. Столяров, С. Троянська, М. Юхневич та інші автори. Власний досвід створення і використання потенціалу шкільних музеїв в освітньому

процесі початкової школи описують Ю. Беззуб, Н. Діденко, І. Самсонова, Ю. Співак та інші педагоги-практики.

Сучасні дослідники з професійної підготовки майбутніх учителів висунули й обґрунтували ідею розвитку музейної культури майбутніх учителів та підготовки їх до музейно-педагогічної діяльності в школі (А. Бойко, Л. Гайда, Г. Ломунова, Ю. Омельченко, Ю. Павленко, Н. Пусепліна та інші вчені).

Метою статті є висвітлення особливостей музеїв при навчальному закладі, здійснення аналізу діяльності музеїв у закладі освіти Полтавської області та оцінка їх впливу на формування цілісної особистості школяра, а також узагальнення практичного досвіду учителів початкових класів та музейних педагогів з питань уведення музейного компонента у процес виховання і навчання молодших школярів.

Особливе місце у контексті досвіду музейно-педагогічної діяльності у сучасній школі займає шкільне музейництво, тобто функціонування власне музеїв та інших форм музейної комунікації (музейних кімнат, кабінетів, куточків, виставок, стендів, майстерень-музеїв, шкільних картинних галерей тощо), які, як слушно стверджують Ю. Павленко, зайняли визначене місце як елемент музейної педагогіки і є засобом візуалізації навчально-виховного процесу та середовищем активної педагогіки [3].

Під поняттям «музейництво» слід розуміти «сферу успадкування історико-культурних цінностей, специфічно організований процес, у якому основою формування духовності є предметні результати людської діяльності (артефакти) та об'єкти природи (екофакти)». При цьому сучасні дослідники часто вживають його як синонім до термінів «музеєзнавство» і «музеологія» й розкривають через взаємозв'язки між супідрядними підсистемами: предмет музейного значення-музейний предмет, домусейні форми збереження та використання предметів музейного значення-музей, музейне будівництво [2].

Зокрема, музеї при закладі освіти покликані залучати підростаюче покоління до зібрання, вивчення та збереження культурно-історичних цінностей. Вони сприяють формуванню освітченої, ініціативної цілісної особистості з розвинутими патріотичними почуттями, повагою до звичаїв і традицій Українського народу.

Музейна діяльність в навчальному закладі регламентується низкою нормативно-правових документів:

1. Положення про Музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України (наказ МОН України від 04.09.06 № 640);

2. Положення про звання «Зразковий музей» (наказ МОН України 04.09.2006 № 640);

3. Порядок обліку музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України (наказ МОН України 04.09.2006 № 640);

4. Закон України «Про музеї та музейну справу»;

5. Положення про Музейний фонд України (Наказ МОН України 20.07.2000 № 1147).

Т. Юренева зауважує що, важливо, щоб діяльність шкільного музею відповідала концепції активної, особистісно зорієнтованої вітчизняної музейної педагогіки, яка передбачає:

– формування в учнів здатності та бажання усвідомлювати себе як особистість через надання можливості вибрати той вид діяльності в музеї навчального закладу, який найбільше цікавить;

– культивування в учнів цінностей іншої людини шляхом ознайомлення з її діяльністю, показуючи внесок окремих особистостей у розвиток суспільства;

– утвердження педагогом позитивної особистісної сутності вихованців, позитивно характеризуючи і високо оцінюючи їх участь у створенні музею;

– використання «ефекту генерації», коли дитині тотально не транслюються відчужені знання, а вона є учасником активного їх створення;

– здобуті таким чином знання емоційно збагачуються, набувають особистісного сенсу;

– використання «ефекту присутності», коли учень відчуває свою причетність і до створення експозиції, і до пошукової діяльності, і до її презентації іншим;

– ціннісно-сміслова спрямованість предметної діяльності особистості, акцентування уваги на особистісному сенсі діяння, розуміння учнями значення діяльності у музеї для власного розвитку і становлення [4, с. 234].

Задля здійснення оцінки впливу музеїв у закладі освіти на формування цілісної особистості школяра, ми проаналізували діяльність цих музейних осередків у Полтавській області. Нині профільна палітра шкільних музеїв доволі широка, у ній представлені музеї історії школи, міста, села, археологічні, етнографічні, природознавчі, літературні, художні, техніко-

економічні музеї тощо. Так, наприклад, за інформацією наданою Департаментом освіти і науки Полтавської облдержадміністрації при навчальних закладах Полтавської області [1] діє 184 музеї, з них у сільській місцевості – 127. Слід зазначити, що шкільні музеї міста й області надзвичайно різноманітні за змістом експозицій і на їх базі проводиться змістовна пошукова робота, передусім краєзнавчого, національно-патріотичного та культурно-естетичного спрямування.

Зважаючи на останні події, які відбуваються в нашій країні: Революція гідності, боротьба за незалежність на окупованій території України, стрімке піднесення та пропагування патріотичного виховання проводиться реставрація історичних відділів у музеях, створюються нові експозиції облаштовуються нові виставки. Крім того, у навчальних закладах організовуються різні благодійні акції на підтримку воїнів-учасників АТО. Наприклад, з ініціативи Ради музею історії школи Решетилівської гімназії імені І. Л. Олійника було організовано і проведено акцію «Здоровий сніданок учню – підтримка воїнам АТО». Мета цієї акції – пропаганда здорового способу життя серед учнів та збір коштів для воїнів АТО [1].

Цікавим є досвід зразкового музею народознавства «Диво» при Комсомольській ЗОШ I-III ступенів №1, де працюють над реалізацією молодіжного проекту «Український дивограй», метою якого є активізація національного виховання учнів школи, міста та регіону через вивчення, відновлення та втілення в сучасне життя давніх українських традицій, обрядів, народних промислів. На базі музею працюють Рада музею, Козацька рада, «Центр національно-культурного відрядження» учнівського парламенту, школа екскурсиводів «Зернятко», пошукові загони, гуртки, секція мистецтвознавства МАН, етномайстерні «Дивограй» та «Піщана веселка». У цьому музейному середовищі панує атмосфера теплоти та творчості, адже вдало організовується спільна музейно-педагогічна діяльність педагогів і дітей. Наприклад, на Великдень педагоги організовують колективну творчу справу – виготовлення родинних оберегів та створюють їх виставку під назвою «З прабабусиною скрині».

Шкільні музеї здійснюють ефективно свою діяльність за умови, якщо вони є педагогічно доцільними та призначеними власним творцям. Зокрема так організовується та проводиться робота музею вишивки імені Героя України, заслуженого майстра народної творчості Віри Роїк при Лубенській загальноосвітній школі I-III ступенів № 7, у якому проводяться уроки

народознавства, майстер-класи з вишивки, свято Варвари – покровительниці вишивальниць та інші заходи. Цим умовам відповідає й реалізація у Кременчуці героїко-патріотичний проекту «Пам'ять про війну єднає», у ході якого активісти шкільних музеїв вивчають бойовий шлях військових частин, підпільний та партизанський рух. Юні краєзнавці спільно з ветеранськими організаціями створюють родинні літописи. Те, що шкільний музей є осередком активної педагогіки та центром, який може здійснювати масову та просвітницьку роботу доводить діяльність зразкового літературного музею при Тарандинцівській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів імені В. Симоненка Лубенського району. Тут проводяться конкурси читців творів В. Симоненка, зустрічі з поетами, науковцями і шанувальниками його творчості. Щороку 13 грудня та 8 січня відбуваються літературні Симоненківські свята, традиційно вручається літературно-мистецька премія імені В. А. Симоненка, тут проходять не тільки екскурсії, але й уроки і виховні заходи.

Вивчення публікацій із досвіду роботи вчителів початкової школи, індивідуальні опитування, аналіз змісту шкільних і музейних веб-сайтів доводять, що на сьогодні помітно активізувалося використання елементів музейної педагогіки у роботі з дітьми молодшого шкільного віку.

Вчителі початкової школи реалізують різні напрями музейно-педагогічної діяльності у музейному середовищі, а саме:

- планові тематичні музейні екскурсії;
- використання музейних матеріалів як змістової складової методичного забезпечення навчально-виховного процесу (заняття у музейному середовищі та поза ним із залученням музейного компонента – музейні уроки, музейні виховні заходи, фрагментарне використання музейних предметів як засобів унаочнення та інші форми);
- факультативна та гурткова робота на базі музею;
- школа гідів для шкільного музею;
- проведення науково-практичних семінарів, круглих столів та конференцій, присвячених актуальним питанням використання музейної педагогіки у початковій школі;
- презентація розділу шкільного сайту з музейної педагогіки тощо.

Особливе місце у контексті досвіду музейно-педагогічної діяльності у сучасній початковій школі займає шкільне музейництво, тобто функціонування власне музеїв та інших форм музейної комунікації (музейних кімнат, кабінетів, куточків,

виставок, стендів, майстерень-музеїв, шкільних картинних галерей, міні-музеїв тощо), які зайняли своє визначене місце як елемент музейної педагогіки і є засобом візуалізації навчально-виховного процесу та середовищем активної педагогіки.

На нашу думку, важливо розуміти, що музейна педагогіка – сфера діяльності не лише музейних працівників, а й вчителів, адже їх глибока педагогічна компетентність та фахова підготовка дозволить удосконалити й урізноманітнити музейно-педагогічні програми, сприяти розробці довершених авторських музейних уроків та екскурсій, що, безумовно, позитивно відобразиться на розвитку школярів.

На нашу думку, шкільні музеї та інші форми музейної комунікації у закладах освіти потрібно розглядати передусім як освітній феномен, а не музеєзнавчий. При цьому ми погоджуємося з думкою М. Юхневич про те, що слово «шкільний» повинне визначати не лише місце розташування, а й специфіку музею. Він потрібен школі не лише як церемоніальна зала, куди запрошують поважних гостей, а як стимул творчої активності дітей, спосіб удосконалення й поглиблення їхньої взаємодії з педагогом, засіб збагачення навчального процесу [5, 157].

Музей в освітньому закладі створюється з метою виховання, навчання, розвитку та соціалізації учнів. І, слід відмітити, що він потрібен у школі всім: першокласникові, котрий тільки-но починає здобувати важливу життєву здатність – вчитися, випускникові школи, котрий стоїть на порозі здобування професії, й, з рештою, учителю, який повинен щоденно знаходити переконливі і максимально ефективні засоби освітньо-виховних впливів.

Багаторічний досвід шкільних музеїв доводить, що вони допомагають учителеві вирішувати основні завдання професійної діяльності – здійснювати комплексний підхід до виховання учнів.

Отже, музей при закладі освіти може виступати не тільки місцем для обліку, збереження та вивчення пам'яток історії, культури, а й культурно-освітнім центром з утіленням у життя прогресивних ідей навчання та виховання. Проаналізувавши діяльність шкільних музеїв у Полтавській області ми переконалися, що їх створення є дуже позитивним, адже це сприяє формуванню мистецької, краєзнавчої компетентності учнів а також формує почуття патріотизму, сприяє національно-патріотичному вихованню. Експозиційні можливості та саме середовище таких музеїв можна успішно використовувати у навчально-виховній урочній, позаурочній та позакласній роботі.

Література:

1. Інформація про підсумки обласного огляду музеїв при навчальних закладах Полтавської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://poltavatourism.ucoz.com/Doc/muzeum/oglyad2015/dodatok_4_informacij_a_pro_pidsumki_ogljadu.pdf
2. Історія України [Електронний ресурс] : словник / М / музеєзнавство / музеологія. – Режим доступу: <http://histua.com/slovník/m/muzejeznavstvo-muzeoloua>. – Назва з екрану.
3. Павленко Ю. Г. Педагогічний потенціал дитячих та шкільних музеїв / Ю. Г. Павленко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Вип. 8. – Кн. I. – К., 2005. – С. 387–390.
4. Юрєнева Т. Ю. Музееведение: учебник / Т. Ю. Юрєнева. – М.: Академический Проект, 2003. – 560 с.
5. Юхневич М. Ю. Я поведу тебя в музей : учеб. пособие по музейной педагогике / М. Ю. Юхневич / М-во культуры РФ. Рос. ин.-т культурологи. – М. : Б. и., 2001. – 224 с.

УДК 502/504:615.85-053.5

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ

Ольга Андріївна Федій,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання Полтавського національного університету імені В. Г. Короленка

Юлія Сергіївна Зуб,

здобувач ступеня вищої освіти «магістр» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Анотація. У статті здійснено огляд наукових досліджень екологічної культури особистості та особливості її формування в контексті освітнього процесу в початковій школі. Автори висвітлюють основні форми та методами естетотерапевтичного впливу з метою формування в учнів природовідповідної діяльності та бережливого ставлення до оточуючого середовища. У статті наголошується, що педагог є центральною фігурою в екологічній освіті молодших школярів, адже саме він формує адекватне екологічне світобачення учнів молодшого шкільного віку.

Ключові слова: екологічна свідомість, екологічна культура, екологічна рефлексія, естетотерапія, засоби естетотерапії, молодший шкільний вік, природотерапія.